

ANDRÁSSY MÁRIA

ALKOTÓ EMBEREK

Amatőr művészetek az ezredfordulón

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Közművelődési Főosztályának kiadványa 2001 májusában jelent meg, több szakmai rendezvényen foglalkoztak már vele, ezekről híradások is nyilvánosságra kerültek, mégis úgy vélem, a kiadvány megérdemli, hogy részletesebben felhívjuk rá az olvasók figyelmét, annak ellenére, hogy nincs „beárazva”, s vélhetőleg könyvtárosi forgalomban nem kapható.

„Boldogult úrfikoromban” sok ún. minisztériumi anyagot olvastam, szerkesztettem, írtam, s rengeteget kellett meglehetősen ellenérzésekkel rakosgatnom könyvtárosként. Nagy, A/4-es formátumú, durva, rücskös stencilpapírra lehúzott, rozsdásodó tűzőgép kapoccsal összefogott, puha fedelű darabok voltak ezek. Néhányat őrzök könyvespolcomon bedobozolva, mert másképp „nem áll meg a lábán”. Kínszenvedés őket kézbe venni és olvasni, még akkor is, ha a szöveg ma is megállja a helyét, s a maga korában esetleg revelatív erejű volt.

Most pedig öröm belelapozni ebbe a könyve. Elegáns elefántcsont színű mélynyomó papíron, hibátlan tipográfiával, színes reprodukciók mellékletével, a Gyomai Kner Nyomda világszínvonalú igényességével előállított kiadványt vehet a kezébe az olvasó.

Több mint harminc írás szerepel a kötetben. A szerzők az amatőr művészetek jeles szakemberei, és nem profi tollforgatók. A kiadvány minősége ezért nem egyenletes, ugyanakkor az átlagos színvonal jó, megbízható – ami a szerkesztők szokásosnál minden bizonnyal komolyabb munkáját bizonyítja. Jelzi ezt az is, hogy a kötetet hárman jegyzik: Bíró Ágnes főszerkesztő, Tóth Zsuzsanna szerkesztő és Kiss László társszerkesztő.

Egy-egy szakággal több írás is foglalkozik. A szerkesztők kigyomlázták az átfedések nagy részét, azonban meglehetősen műfaji szabadságot hagytak az egyes szerzőknek. Így egyesek kiemelkedő színvonalú esztétikai tanulmányt készítettek, mások a publicisztikai, ismét mások a hivatali beszámoló megközelítésmódot választották. Szintén nem tudták elérni, hogy a szerzők az alcímben is megfogalmazott az ezredforduló, azaz a jelen idő történéseire koncentrálnak, és elfogadják a régmúlttól kezdődő, esetleg a jelenkorig el sem érő elemzéseket is.

A kötetet a főszerkesztő Kovácsné Bíró Ágnes előszava indítja. A vállalkozás rangját jelenti a két jeles szakember Hoppál Mihály: *A művészet szeretetéről* című ajánlása, illetve Vitányi Iván: *Amatőrművészet a mai Magyarországon* mini-esszéje, Bevezetés alcímmel, amely a legfontosabb problémákat exponálja. A téma vizsgálatának elméleti megalapozása Kiss László írása, az *Amatőr – amatőrség*, amelyben a szerző a fogalmi problémák tisztázása után

összefoglalja az amatőr tevékenységet befolyásoló motivációkat, annak funkcióját az egyén és a társadalom életében, végül kitér az amatőrség és életkor összefüggéseire. Az érdekes írást a további elmélyülést segítő irodalom bemutatása egészíti ki.

A következőkben a kötet szerkezetének megfelelően bemutatjuk az egyes tanulmányokat.

Népművészet

Héja Éva: Az amatőr népművészeti mozgalmak helyzetének áttekintése (1900-2001). A tanulmány főbb gondolatai a következők. Népművészet, mint az amatőr művészeti mozgalom megjelenési formája kontra revival folklór-mozgalmak. Az 1990-es évek népművészeti irányzatai, szervezeti kérdései. Történeti áttekintés a harmincas évektől. A néptánc, a népzene, a kézművesség, a tárgyalkotó népművészet problémáinak bemutatása. A tanulmányt a *Néptáncfesztiválok Magyarországon* című melléklet egészíti ki.

dr. Bánszky Pál – Beszprémy Katalin – Borbély Jolán: A tárgyalkotó népművészet az ezredfordulón. A tanulmány olyan tevékenységi formákat vizsgál, amelyek bár a népművészet keretébe tartoznak, azonban majd mindegyikük előbb mesterség, s csak utána művészi tevékenység. A szerzők mindenképp előtérbe hozzák a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján épült közös műhelyekben, illetve az ezekhez kapcsolódó alkotótáborokban folyó tevékenységet. A fafaragók előbb használati tárgyakat készítettek, azután részt vettek a természetes anyagokból készült játékszövegek létrehozásában, majd később terjedt el a szoborfaragás. Az alkotók országsszerte magas színvonalú emlékműveket készítettek a népművészet eszközeivel.

A díszítőművészet az ötvenes években többnyire a hímzésre korlátozódott. A hetvenes években elterjed a szövés, kosárfonás, bőrművesség, fazekasság is. A rendszerváltás nyomán megnehezedtek a finanszírozás feltételei, és csökkent az intézményi háttér, azonban a mozgalom él. A 2000-ben rendezett kiállításra tízezer tárgyat küldtek be az alkotók.

A tanulmány kimerítő részletességgel mutatja be a népi játék és kismesterségek oktatója képzés szervezetét és tematikáját. Áttekinti a civil szerveződések, a közművelődési kapcsolatokat. Végezetül összefoglalja, hogy milyen követelményeknek kell megfeleljen a tárgyi népművészet a XXI. században. A tanulmányt *Megyei tükrök* és a Népművészeti Egyesületek Szövetsége tevékenységének bemutatása egészíti ki.

Novák Ferenc: A néptáncmozgalom művészeti irányzatai. A tanulmány a magyar néptáncmozgalom két nagy mű-

vészeti irányzatát elemzi. Ez egyik irányzat esetében a koreográfiai szándék nem más, mint a „tisza forrás”, az eredeti anyag hű bemutatása, illetve az eredeti néptánc anyagának olyan csoportosítása, mely már alkotói gondolatot is magában hordoz. A másik irányzat merít a tiszta forrásból. A koreográfus az eredeti anyagot lehetőségnek tekinti, és azzal szabadon bánik, alkotásai szimfonikus néptánc-koreográfiák, dramatikus táncok, táncjátékok. A létrejött alkotás egyes esetekben erősen kötődik a paraszti kultúra szokásrendjéhez, ám teheti ezt úgy is, hogy a mondanivaló eltávolodik a néphagyománytól. Bár a szerző a második irányzat jeles alkotója, megállapítja, hogy mindkét alkotó módszerrel nagyszerű új művek születtek, a kétfajta alkotói módszer együtt alkotja az Európa szerte nagyra becsült ún. magyar néptánc iskolát.

Neuwirth Annamária: A gyermek-néptáncoktatás és pedagógusképzés helyzete Magyarországon. Az írás összefoglalja a népi játék (néptánc) szerepét a gyerekek nevelésében. Bemutatja a népijáték- és néptáncoktatás helyzetét. Felsorolja az intézményeket, ahol a táncoktatók képzése folyik. A tanulmányt *Megyei tükör* egészíti ki.

Kobzos Kiss Tamás: Népzene-tanítási törekvések Magyarországon. Bevezetésként rövid történeti összefoglaló a huszadik század harmincas éveitől. Felemelkedés és megsemmisülés az ötvenes években. A hetvenes évek: tánc-házmozgalom igényelte a hangszeres zenészeket, ezt elégették ki a Népművelési Intézet és a művelődési házak tanfolyamai. 1975/1976-ös tanévben indult meg az Óbudai Zeneiskolában az első népzenei tanszak, amely 1991-ben önálló népzenei iskolává alakult. A kilencvenes években több helyen tanszakok nyíltak középfokú intézményekben, majd megalakult a Népzenei tanszak Nyíregyházán a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán. A tanulmány bemutatja a határokon túli népzenei oktatást, végül vázolja a terveket, elsősorban a további főiskolai tanszakok megindítására.

Berán István: Falusi hagyomány a városba és vissza. Az írás a városi tánc ház kialakulása folyamatának bemutatásával indul. A rendszerváltás jelentős változást hozott a tánc házak életében. Egyrészt, mint forma beéptült a hivatásos együttesek életébe, a néptáncmozgalom napi gyakorlatává vált, művészetté emelkedett. Másrészt szórakoztató funkciójának jelentősége csökkent, részben a szórakozási lehetőségek kibővülése, másrészt a művelődési házak anyagi lehetőségeinek csökkenése miatt. Ugyanakkor a tánc ház polgárjogot nyert, elterjedt az oktatásban. A finanszírozási problémák áttekintése után a cikk a Tánc ház Egyesület működésének, rendezvényeinek, kiadványainak bemutatásával zárul.

Komolyzene

dr. Baross Gábor: Nem hivatásos kórusművészet. A rövid történeti áttekintésből kiderül, hogy a dalos-mozgalom Magyarországon évszázados múltra tekint vissza, 1868-ban alakult szakmai szervezete az Országos Daláregyesület.

Az ötvenes években a dalos szövetségeket is feloszlatták. Figyelemre méltó, hogy elsőként, már 1969-ben újra megalakíthatták civil szerveződésüket, a Kórusok Országos Tanácsát (KÓTA). A rendszerváltás pillanatában megalakult a Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetsége. A továbbiakban a tanulmány vizsgálja a kórusmozgalom jelentőségét művészi, pedagógiai, általános kulturális és szociális nézőpontból. Bemutatja a nemzeti identitástudat kialakításában játszott meghatározóan fontos szerepét. Ezután kitér az állam szerepvállalásának kérdésére, majd áttekinti a magyar kórusmozgalom nemzetközi kapcsolatrendszerét.

Bodnár Gábor: A hangszeres komolyzenei együttesek helyzete az ezredfordulón. A bevezetésben megadva a cikk alaphangját, a szerző megállapítja, hogy az amatőr hangszeres együttesek az átlagnál jobban megsínylették a kilencvenes évek megpróbáltatásait. Ennek egyik oka, hogy nem hozták létre szakmai-érdekvédelmi szervezetüket és a különböző ágazatok (szimfonikus-, vonós- és kamarazenekarok, fúvós-, vonós-, ütőegyüttesek) még laza kapcsolatot sem tartanak egymással. A továbbiakban a szerző bemutatja a régi és új szerveződési rétegeket, struktúrákat országos, megyei és regionális szinten, illetve összefoglalja az együttesek problémáit. Az írást a *Megyei tükör* egészíti ki.

Báb

Ennél a fejezetnél nagyobb szerkesztői szigor is elképzelhető lett volna. A három írásból egy nagyobb jelentőségű tanulmányt lehetett volna összeállítani.

Mészáros Emőke: Amatőr bábjáték Magyarországon a harmadik évezred küszöbén. I. Történeti áttekintés 1980-ig: A hatvanas évekre erőteljes, egységes bábmozgalom alakult ki. II. A nyolcvanas évek (a lendület lelassult). III. A helyzetet a rendszerváltás éveit súlyosbították. Ugyanakkor változások: új érdekvédelmi szakmai szervezetek, új rendezvények megalakulása. IV. Nem szabad vészharangot kongatni: túljutott a mozgalom a legnehezebbekben, megint felfelé ívelő szakasz. Ugyanakkor nehézségek is akadnak. V. Bábjátékos Egyesület tevékenységének bemutatása.

Lengyel Pál: Átmeneti állapot? Az amatőr bábozás hosszú menetelése. Ez az írás ugyancsak a mozgalom történeti áttekintését adja, azonban kevésbé optimista, és a problémák ismertetésére koncentrálna.

Tömörny Márta: A bábozás szakterület helyzete. A tanulmány indításként a bábozás szakmai-szervezeti kereteit tekinti át a második világháború után rövid életű Bábjátékosok Szövetségétől kezdve a Népművelési Intézet jogelődjai-jogutódjai tevékenységén keresztül az 1990-ben megalakult Bábjátékos Egyesületig. A bábozás létezés színtereit öt csoportba sorolja:

- 1) Az ún. hivatásos bábszínházak.
- 2) Az ún. alternatív együttesek.
- 3) A közművelődési intézmények által fenntartott felnőtt amatőr csoportok.
- 4) Pedagógus bábozás.
- 5) Gyermek bábcsoportok. Az egyes kategóriák tevékeny-

ségének bemutatásán túl a szerző megkísérli a csoportok és tagok számának becslését is.

Az elmúlt években kialakult az oktatás, képzés egységes kerete. Bábszínész osztály indult a színművészeti főiskolán, a hivatásos színházakban stúdiós képzés folyik. A pedagógus jelöltek a tanárképző intézményekben tanulhatják a szakmát. Ugyanakkor szükség van önszerveződő képzési formákra is, ezek anyagi alapjainak biztosítása nem megoldott. A gyermekek a művészeti iskolákban tanulhatnak bábozni. A tanulmány felsorolja a legfontosabb fesztiválokat, bemutatkozási lehetőségeket. A szakmai információk áramlását különféle hírlevelek, bulletinok segítik, azonban elodázhatatlan egy teljes szakmára kiterjedő, amatőrök és hivatásosok részére készülő szaklap megindítása. A tanulmányt a Megyei tükör zárja.

Színjátszás

A fejezet nyolc írása és nyolcvan oldala a kötet legnagyobb blokkja. Tulajdonképpen a témák megduplázásáról beszélhetünk, hisz 2-2 tanulmány foglalkozik mind a drámapedagógiával, mind a gyermekszínházzal, mind a diákszínházzal.

Gabnai Katalin: A Corvin téri küzdelem után, avagy a drámapedagógia hazai honosodása és jelen napjai. A kitűnő írás a hetvenes évek közepétől kezdve elemzi a drámapedagógia hazai meghonosításának folyamatát. Bemutatja az egyes eseményeket, idéz a dokumentumokból, és megismerteti a külföldi mintákat, a mozgalom külföldi segítőit.

Szakall Judit: A gyermekszínházi mozgalomról. Felfogható az előző írás folytatásaként. Az elemzés középpontjában az 1988-ban megalakult Drámapedagógiai Társaság tevékenységének, rendezvényeinek, kiadványainak és nemzetközi kapcsolatainak bemutatása áll. Kiegészíti ezt a szerző *A Magyar Drámapedagógiai Társaságról – dokumentumok tükrében* című összeállítását.

Sándor L. István: Művészi tendenciák a gyermekszínhátszásban című tanulmányának fejezetei: Mit játszunk? Hogyan játszunk? Színházi formák, műfajok. Műhelyek, alkotók.

Sándor L. István: Tendenciák a diákszínhátszásban című munkája elemzi a mozgalomban elterjedt formákat, műfajokat, és bemutatja a jelentősebb diákszínházi műhelyeket. A munka középpontjában a drámatagozatos gimnáziumok bemutatása áll.

Vidovszky György: A diákszínhátszás című tanulmánya a teljes ifjúsági színjátszó mozgalom bemutatására koncentrál. Álláspontja az Országos Diákszínhátszó Egyesületét tükrözi. Fejezetei: Kik a diákszínhátszók? Előzmények. A diákszínhátszás ma.

A gyermek és ifjúsági színjátszó mozgalom helyzetének összefoglalásaként érdemes Vidovszky helyzetelemzését idézni: „Ma három nagy terület érzékelhető az ezredforduló magyar diákszínhátszó életében. Egyrészt a drámapedagógiai módszerek egyre fokozódó népszerűségével, a dráma tantárgy bevezetésével intézményi és szakmai háttere épül

a diákszínhátszásnak. Másrészt a művészeti iskolák és drámatagozatok szaporodásával, valamint a diákszínhátszásban fellépő második generáció munkájával olyan előadások születnek meg, amelyek színházi, esztétikai értelemben is érvényes kezdeményezések, amelyek kitágítják a diákszínhátszás iskolai kereteit, és kapcsolatot, közönséget találnak az alternatív, amatőr felnőtt színházi világban. Harmadrészt továbbra is léteznek nagy számban azok a csoportok, akik a saját maguk nyelvén, meghatározott művészi ambíció nélkül lépnek színpadra – elsősorban a játék kedvéért. Ami a diákszínhátszás támogatását illeti, ugyanolyan kiszolgáltatott, mint a civil szféra bármelyik területe.

Nánay István: Mesgyén. Felnőtt amatőr színjátszás. Az elméleti jellegű írás az amatőr-alternatív-hivatásos meghatározást igyekszik körüljárni. Induló kérdés-feltevése: Beszélhetünk-e egyáltalán felnőtt amatőr színjátszásról? Ha nem, miért és hogyan tűnt el, ha viszont igen, melyek a jellemzői, kilátásai? Megállapítja, hogy nincs egységes amatőrizmus, de egységes felnőtt színjátszás vagy alternatív színház sem. A kilencvenes évtizedben nemcsak a játékosok és a befogadók tábora szűkült le, hanem az amatőrizmus fogalma is megfoghatatlanná, nehezen értelmezhetővé vált. Milyen kritériumok alapján lehet meghúzni a határt a különböző kategóriák között? Mi a tartalma ezek után az amatőriségnek, az alternatívitásnak és a hivatásosság-nak? Érdemes kategorizálni? Kell, mert a különböző kategóriák anyagi lehetősége, például pályázati esélye nem csak az elviekben, de gyakorlatilag is teljesen más. Számos kiírás az amatőröket kirekeszti az alternatívoknak nyújtható támogatások köréből, és viszont. Az amatőr színjátszásra elsődlegesen jellemző, hogy közösségteremtő és megtartó tevékenységi forma. Az utóbbi évtizedek egyik legnagyobb vesztesége a közösségek szétbomlása volt. Az utóbbi évek örömdetes fejleménye, hogy ismét formálódnak kisközösségek. Ennek eredménye a falusi csoportok számának érezhető növekedése. Az utóbbi időben számottevővé váló másik színjátszó réteg, az egyetemistáké. A minősítő találkozók adnak képet a felnőtt színjátszás egyéb, műfajilag, társadalmi háttérét tekintve igen sokszínű megnyilvánulásairól. Érdekes fejlemény, hogy a fesztiválokon egyre inkább számolni kell a drámatagozatokon nevelkedettekből alakult csoportokkal, amelyek egyenrangú vetélytársai lettek a felnőtteknek, de sok esetben az alternatívoknak is.

Az egyes előadások színvonalának elemzése után a szerző megállapítja: „A jó értelemben vett zabolátlanságot, művészi szertelenséget, ugyanakkor a gondolati elkötelezettséget és felelősségérzetet hiányolom a mai amatőr színjátszásból.”

Tóth Zsuzsa: Játékosok társadalma. A „játékosok” társadalmi önszerveződése 1989-ben robbanásszerűen indult meg. Megalakult a Magyar Drámapedagógiai Társaság; a Bábjátékos Egyesület; a Nem Hivatásos Színházak Szövetsége, ma Magyar Színhátszó Szövetség; az Országos Versmondó Egyesület, ma Magyar Versmondók Egyesülete;

az Alternatív Színházi Szövetség; a Magyarországi Alternatív Színházi Központ (MASZK); az Országos Diákszínjátszó Egyesület; a Szabad Színjátszásért Egyesület – túlnyomó részük ma is aktív szerepet játszik a hazai amatőr (és alternatív) előadóművészet területén. A felnőtt színjátszó társadalmon belül vannak megyei színjátszó egyesületek, illetve több csoport működik egyesületi formában, elsősorban finansziális szempontok miatt.

A szervezetek intézményesült háttere általában hiányzik, fizetett alkalmazottjuk többnyire nincs, motorjai ma is a megszállott, lelkes szakemberek. Lassan azonban már nem lehet csupán az ő áldozatkészségükre, erejükre építeni.

Az amatőr művészetek területén bekövetkezett változások feltárásának induló akadályja, hogy tíz év alatt, mindmáig nem sikerült a tevékenység fogalmi meghatározása. Egyesek beleértik az amatőr színjátszó mozgalomba az alternatívokat, a művészeti iskolákat, színiakadémiákat is. Mások a „valódi” amatőröket keresik, akik nem a produkció érdekében, hanem az örömszerzésért tevékenykednek. Ezután a tanulmány megkísérli az amatőr színjátszás kategória rendszerének felállítását.

A tanulmány végezetül bemutatja a mozgalom nemzetközi kapcsolatait, közli a jelentősebb felnőtt színjátszó fesztiválok, illetve az alternatív, és a vegyes profilú találkozókat jegyzékét. Az írást a *Magyei tükrör egészíti ki*.

Versmondás

Kiss László: *Az életre keltett vers – versmondás*. Kitűnő írás, amely megtalálta az elméleti és gyakorlati mondanivaló egyensúlyát és statisztikai-szociológiai adatokkal támasztja alá megállapításait. Főbb témakörei a következők. Mi a versmondás. Ki tekinthető versmondónak. A versmondás történetének vázlata. A versmondás változásai a közelmúltban. A versmondók korosztályonként. Hogyan alakult az elmúlt tíz-tizenkét év műsorpolitikája. Kik a legkedveltebb költők napjainkban a versmondók körében. Versmondók képzése, táborok. Versmondó események, versenyek. Jelentősebb országos és határon túli versmondó versenyek. A versmondás intézményi, szervezeti bázisa. A *Versmondó* című lapról. A „Versrádió”. A tanulmányt *Magyei tükrör egészíti ki*.

Tánc

Szalay Tamás: *Tánc és közművelődés*. Az amatőr táncművészeti mozgalom az alábbi műfajokban létezik jelenleg Magyarországon: néptánc (a *Népművészet* fejezetben elemezték a kötetben), klasszikus balett, modern tánc, kortárs tánc, mozdulatművészet, társastánc, rock & roll, divattáncok, majorette. A különböző műfajok más-más országos hatáskörű szervezetekhez tartoznak. A tanulmány a Táncpedagógusok Országos Szövetsége által képviselt irányzatokat, csoportokat és azok problémáit mutatja be.

A Szövetség 1990-ben alakult újjá, és tevékenysége egyre nyitottabbá vált az egyre nagyobb tömegeket vonzó

modernebb technikák iránt. Külön fejezet foglalkozik ezeknek a tánctechnikáknak a bemutatásával. Bemutatja, hogy ma a táncművészeti oktatás szinterei a közművelődési intézmények, az önálló táncművészeti stúdiók, az alapfokú önkormányzati és magán művészeti iskolák, és a tánctagozatos általános iskolák. A Szövetséghez tartozás alapfeltétele a megfelelő táncpedagógusi szakmai végzettség. A közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény bevezetése nyomán művészeti iskolákban csak felsőfokú végzettséggel lehet tanítani. Ezért több intézményben (Testnevelési Egyetem, Táncművészeti Főiskola, Pécsi tudományegyetem) megindult a moderntánc-pedagógusképzés. A tanulmányt a fesztiválok, versenyek, minősítések, a hazai és külföldi szakmai kapcsolatok bemutatása egészíti ki. Végül felhívja a figyelmet a különféle szakmai kiadványokra és szakmai hírlevelükre.

dr. Petravichné Matyeczko Olga: *Az amatőr társastáncélet Magyarországon*. A tanulmány az alábbi táncok helyzetét mutatja be: tánciskolai táncok, báli táncok, történelmi társastáncok, divattáncok, standard-latin versenytáncok és egyes néptáncok, mint társasági táncok. A történelmi bevezető a XIX. századig nyúl vissza. A közelmúltból szólva bemutatja, hogy a hatvanas években megnőtt a tánckedv, a tánciskolákban és az ifjúsági klubokban táncolók mellett megemelkedett az amatőr táncosok, versenytáncosok száma. A Népművelési Intézetben megindult az oktatók képzése. A táncos szakemberek évtizedes munkája napjainkban kezd beérni, robbanásszerű a táncélet – közte az amatőr táncos terület – fejlődése. Miután a társastánc területe a legkevésbé intézményesült, nehéz pontosan meghatározni hány amatőr táncos tevékenykedik ma Magyarországon. Elmosódik a határ az amatőr, a félamatőr-félprofi és a profi státus között. Az utóbbi években új tendenciák jelentkeztek a táncos aerobiktól a távoli népek táncainak felfedezéséig. Az amatőr tánc csoportok egymástól eltérő feltételekkel működnek, mivel fenntartóik is széles skálán helyezkednek el, és eltérő lehetőségeket tudnak számukra biztosítani. A táncéletben a legnagyobb változás, hogy a versenytánc klubok táncsport egyesületekké alakultak, és 1997-től a Magyar Táncsport Szövetség irányításával működnek. Sajnos a sporttámogatásokból egyelőre nem részesülnek kellő mértékben, viszont a régi csatornák akadozva működnek.

A tanulmány a továbbiakban áttekinti a képzés rendszerét, felsorolja a legfontosabb fesztiválokat, bemutatókat. Kitér a kiadványok problémáira. Az írást *Magyei tükrör* és a szakmai civil szervezetek címtára egészíti ki.

Képzőművészet

dr. Bálványos Huba: *Amatőr képzőművészet, 2001*. A tanulmány indításként megpróbálja meghatározni az amatőr, a profi, hivatásos, az autodidakta, a dilettáns fogalmát. Megállapítja, hogy az amatőr alkotók önértékét méltán bántja az amatőrség félrecsúsztott köznyelvi jelentése, és még inkább a mögötte álló szemlélet, amely a „hivatalos”

művészeti közéletből való kiszorítottság okozója. E mögött a társadalmi elismertség feltétele, nyersebben piacfelérés áll. A szemlélet, a szegregáció megmutatkozott a kiállítási politikában, a zsűrizéseknél, a megbízásoknál, a vásárlásoknál. Bár ma már a műtárgy piaci értékén kel el, a művészeti közélet szemlélete, a fogadtatás nem változott lényegesen. Ezután a tanulmány az amatőr művészek és a közönség kapcsolatát elemzi, majd bemutatja azokat az irányultságokat, késztetéseket, amelyek az egyént elindítják az amatőr művészeti tevékenység felé.

Fekete Márta: Az amatőr képző- és iparművészet helyzete az ezredfordulón. A Magyar Művelődési Intézet 2000/2001-ben XVII. alkalommal rendezte meg Amator Artium néven országos tárlatát. A kiállítások történetében először kérdőívet töltöttek ki az alkotók. A tanulmány első része a beérkezett 1120 kérdőív adatainak bemutatása. A továbbiakban ismerteti a mozgalom formai megújulásának jellegzetességeit, majd a külföldi példák nyomán elemzi a piac, a magángalériák növekvő szerepének szükségességét. Végezetül a Magyar Művelődési Intézet helyét, szerepét, jelentőségét mutatja be az amatőr képző- és iparművészet területén.

Kerékgyártó István: Naiv művészet. A tanulmány a téma kiemelkedő színvonalú, tudományos igényű összefoglalása. Főbb gondolatai a következők. Alkotásmódok a magyar népi festészetben és szobrászatban, avagy a naiv művészet néven ismert művészeti jelenségek helye az amatőr képzőművészet egészében. A népművészet kollektív formuláival építkező alkotók. Naiv tárgyias alkotásmód. Spontán expresszív látásmód. Belső látású naiv realiztikus alkotásmód. Népi kisrealizmus. Módszertani megjegyzések. A naiv művészet kutatásának, hazai és nemzetközi elismertetésének programja. A cikket jegyzetapparátus és irodalomjegyzék egészíti ki.

Schéffer Anna: (Szabad) Képző- és Iparművészek Országos Szövetsége. (SZKIOSZ) A cikk alcíme: Az autodidakta (amatőr) művészek helyzete, lehetőségei ma Magyarországon – egy legális képviselői szervezet keretein belül. A rövid összefoglalót terjedelmes *Megyei tükör* egészíti ki.

Film

dr. Buglya Sándor: Amatőrfilmes mozgalom és közművelődés. Hetvenéves a magyar függetlenfilm. Az amatőrfilmzésre alkalmas első kamera 1923-ban jelent meg. Magyarországon a harmincas évek elején alakult meg az Amatőr Mozgófényképezők Egyesülete, a későbbi Magyar Amatőr-film Szövetség, amely saját székházzal, vetítőteremmel, szaklappal, technikai eszközökkel rendelkezett. A háború után széttörték a szervezeti kereteket, és nem volt kívánatos a független filmező. A hatvanas években kezdett elterjedni a tevékenység, és ismét megalakult a Magyar Amatőr-film szövetség, újra megjelent a Pergő Képek szaklap. A tanulmány lényegében a mozgalom 1960–1990 közötti időszakát mutatja be részletesen. A kilencvenes években a független-film közeledett a hivatásos szakmához. A Magyar

Mozgóképfilm Alapítvány (Közalapítvány) alapítói sorában a MAFSZ képviseli a független filmeseket, akiket már kevésbé különítenek el a technikai korlátok, mint korábban. A művelődési hálózat és az amatőrfilmzés elszakadn látszik egymástól. A szövetség nevét 1989-ben megváltoztatta: jelenleg Magyar Független Film és Videó Szövetség. Célja, hogy fenntartsa a mozgalmat, hogy segítségével felbukkanhassanak újabb tehetségek, akik a kreativitás új útjait kutatják, és tehetségük értékes művekben realizálódik.

Győri Csilla: Amatőr filmes. Ki az amatőr filmes – teszi fel a szerző a kérdést. Hat kategóriát kialakítva elemzi gyermekkortól a fiatal amatőr filmes léten át a megélhetési/vagy hivatásos filmes, illetve a független filmes státuszhoz vezető utat. A technikai fejezet bemutatja, hogy milyen eszközökkel dolgozik az amatőr filmes a normál 8 mm-es filmről kezdve a DVD-ig. Áttekinti a független filmesek képzési lehetőségeit, a szövetség információs forrásait, nemzetközi kapcsolatait.

Fotó

Győri Lajos: Autonóm fotóművészet – nemzeti fotókulturális örökség. A cikk alaphangja a hivatásos fotóművészet létének tagadása. A témát a Magyar Alkotócsoportok Országos Szövetsége (Mafosz) tevékenységén keresztül elemzi. Érdekes a terminológia, az amatőr fogalom helyett az autonóm kifejezés alkalmazása.

A tanulmány gondolatmenete a következő. Az autonóm fotográfusok és fotóművészeti alkotócsoportok szerepe a nemzeti fotókulturális örökség gyarapításában. A fotókultúra azért gazdag, mert sokan, alkotók százai gyarapítják. Felhívja a figyelmet a *Magyar fotográfiai évkönyv és adattár* című kiadványra, és ismerteti annak adatait. Felsorolja a Mafosz nemzetközi kapcsolatait és különféle rendezvényeket, amelyen magyar fotósok részt vettek. Áttekinti a hazai fotókiállítások rendjét, bemutatja az önképzés különféle formáit. Kitér a különféle kitüntetési formákra. Ismerteti a rendelkezésre álló információs és pénzügyi forrásokat. Az írást *Megyei tükör* egészíti ki.

A Szín 2002. decemberi számában Tóth Zsuzsanna szakmai beszámolót írt az *Alkotó emberek* kötet felhasználásával rendezett szakmai konferenciáról, bővebben a Népművelők Vándorgyűlésén Egerben tevékenykedő *Az amatőr művészetek helyzete* szekció munkájáról. Ennek kapcsán röviden összefoglalta a kötetet közreadók véleményét is. Úgy gondolom érdemes az olvasó figyelmébe idézni az ott elmondottakat. „Az *Alkotó emberek* olyan összegzést kíván nyújtani, a teljes amatőr művészeti terület feltárásának szándékával (noha persze, ez most is hiányos maradt!), amelyre jószerivel még nem volt mód. ... Tendenciákat és általánosságokat kíséreltünk meg összegezni – számos kérdést nyitva hagyva. Nem került, nem kerülhetett sor – megfelelő adatok híján – olyasféle öz-

szegésekre, amit a statisztikai mutatók birtokában lehetett volna megtenni. ...A szociológiai vetület szintén elmaradt. ...A szerkesztők nevében elmondhatom, hogy noha egyetlennek ítéljük meg a létrejött mű színvonalát, örülünk, hogy azok az emberek szólalnak meg, akik a gyakorlatban is élnek az amatőr művészeteket – vagyis a terület gondozói,

oktatói, elemzői, részesei.”

A vélemény minden szavával egyet lehet érteni! És a végső összefoglalást is Tóth Zsuzsanna tollából veszem. Valóban, a kötet „Mindenképpen megmutatja azokat a tendenciákat, ha csak nagy vonalakban is, amelyek az amatőr művészetek társadalmi fontosságát jellemzik.”

ANDRÁSSY MÁRIA

DR. PETHŐ LÁSZLÓ: RACIONALIZÁCIÓ ÉS TÁRSADALMASÍTÁS

*Felnőttoktatási és művelődésszociológiai tanulmányok**

A szerző szociológus, főiskolai tanár. 1968-tól kezdődően a közművelődésben, a közművelődésért dolgozik különféle beosztásokban. Volt népművelő, szakfelügyelő, előadott tanítóképző főiskolán, meghívott előadó, oktató különféle egyetemeken. Bölcsész diplomája mellé szociológusi diplomát szerez, doktorál, kandidál, majd habilitál. Jelenleg az ELTE főiskolai karán a művelődésszervezési tanszéken főiskolai tanár.

A kötet *Bevezetőjében* ismerteti meg az olvasót azokkal a szubjektív motivációkkal, amelyek nyomán pályája a közművelődésen belül a felnőttoktatás felé fordult.

A kötet fejezetei:

- Felnőttképzés
- Önszerveződés
- Külföldi példák

Az írások között akad rangos nemzetközi konferencián tartott előadás írott változata, folyóirat közlemény hosszúságú tanulmány, szakfelügyeleti jelentés, publicisztika, de fordítás is. A kötet legelső írásának legelső mondata a szerző „ars poetica”-jaként is felfogható: „A címbe megjelölt probléma első megközelítésben elméleti kérdésnek tűnik, pedig számtalan gyakorlati vonatkozása van.” Ez a megközelítés jellemző valamennyi írásra. A legelvontabb elméleti kiindulás nyomán minden esetben eljut a gyakorlat számára fontos következtetésekig.

Bár a kötetben külön fejezetbe sorolták a külföldi példákat idéző írásokat, szinte valamennyi munka nagy erőssége hogy az elemzés többnyire külföldi összehasonlításokat is használ.

A *Felnőttképzés* fejezet írásai markánsan két nagy megközelítési mód szerint csoportosíthatók: történeti jellegű áttekintések, valamint elméleti-szociológiai jellegű tanulmányok.

A *felnőttoktatás fogalmának változásai*. Nemzetközi trendek és tapasztalatok bemutatása során megismerhetjük mind az angolszász, mind a német terminológia fejlődését, változását. Áttekinti az elmúlt fél évszázad nyugat-európai és amerikai társadalomtörténeti változásait, és felnőttoktatás ebből következő átalakulását. A hazai foga-

lomhasználat és gyakorlat néhány állomásának bemutatása után az újabb fejlemények ismertetése nyomán megállapítja: „Magyarországon a rendszerváltás nyomán egy korábbinál karakteresebb felnőttoktatási struktúra és modell körvonalazódik. Mindenképpen új jelenség, hogy a felnőttek oktatása kimozdult korábbi periférikus helyzetéből. Az utóbbi évtizedben ezen a téren oktatási expanzió ment végbe.”

A következő négy írás kifejezetten történeti indíttatású. Az *Adatok a magyarországi népfőiskolai mozgalom történetéhez* című tanulmány legnagyobb erőssége, hogy a legtöbbet idézett, utánzótt skandináv modell mellett felhívja a figyelmet az osztrák-német indíttatású hazai kezdeményezésekre is. A hazai visszaemlékezések nyomán a két háború közötti egyházi indíttatású népfőiskolák feltámasztásának szükségessége állt a figyelem középpontjában, Pethő László azonban a tanulmányban ismerteti egyéb kezdeményezéseket is, például a Magyar Gazdaszövetség és vezetője Czettner Jenő munkásságát. A kötet egy teljes tanulmányt szentel ennek. Bár a népfőiskolákat az ötvenes évek elején rendeletileg feloszlatták, a tanulmány rámutat arra, hogyan élnek tovább a létező szocializmus rendszerében, bűvópatakként egyes népfőiskolához köthető módszerek. Kiemeli a népfőiskolák szerepét a rendszerváltás előkészítésében. A mai magyar népfőiskolákról szólva ismerteti a Magyar Népfőiskolai Társaság tevékenységét, majd összefoglalásként megállapítja, hogy a mai magyar népfőiskolákban – igazodva a sajátos magyar viszonyokhoz – mind az osztrák-német, mind a skandináv hatás érvényesül.

Az *Ökonómia, kooperáció, felnőttoktatás – egy felnőttképzési koncepció a századelőről* című tanulmányban az előbb már említett Czettler Jenő életútját mutatja be. Ismerteti koncepciójának forrásait, és megismerteti velünk a komplex felnőttoktatási program megvalósult elemeit.

Modernizációs kihívások és válaszok – a magyar művelődéspolitikai és felnőttképzési mozgástere 1945-1989 közötti időszakban. A tanulmány előadásos változata a VII. International Conference of the History of Adult Education konferencián (Dundee, 1998. július 12-16.) hangzott el. A nemzetközi közönségnek előzményként az Osztrák-Ma-

* Jászberény, 2002, Déryné Művelődési Központ. 131 p.